

Inhoud

Inleiding – Schrijven voor alledag 7

WEEK 1	Begin hier (of hier) 11
WEEK 2	Schrijven is kijken: observeren is te leren 19
WEEK 3	Poëzie: vind het juiste woord 25
WEEK 4	Ideeën voor verhalen verzinnen 31
WEEK 5	Alle macht aan de verbeelding 38
WEEK 6	Kies je prozagenre 43
WEEK 7	Sonnetten schrijven 49
WEEK 8	Columns schrijven 56
WEEK 9	Woorden als inspiratiebron 64
WEEK 10	Vragen stellen is meer dan antwoorden zoeken 70
WEEK 11	Laat het beeld zingen 78
WEEK 12	Personages: helden van taal 84
WEEK 13	Lijstjes maken: leeg je hoofd, vul je verhaal 92
WEEK 14	Ultrakorte verhalen: van een zin tot een pagina 97
WEEK 15	Haiku's: het Japanse puntgedicht 104
WEEK 16	Autobiografisch schrijven: het leven in een verhaal 112
WEEK 17	Schrijven in beeld 120
WEEK 18	Redeneren is te leren: logica in schrijven 128
WEEK 19	Klank en melodie voor de mooiste poëzie 136
WEEK 20	Het conflict: intrige en crisis in het verhaal 143
WEEK 21	Onderzoek en research: spitten in archieven 151
WEEK 22	Het korte verhaal: een flintertje van het leven 157
WEEK 23	Het vrije vers: poëzie zonder regels 164
WEEK 24	Recensies: de kritische bespreking 172

WEEK 25	Zintuiglijk schrijven: breng leven in je scènes	180
WEEK 26	Op zoek naar je centrale idee	188
WEEK 27	Maak het abstracte concreet	196
WEEK 28	De monoloog: geef het woord aan je personage	203
WEEK 29	Het magische voorwerp: zet je verhaal in beweging	211
WEEK 30	Kinderboeken en -verhalen: schrijven voor jonge lezers	217
WEEK 31	Het vrije vers: dichten zonder – veel – regels	225
WEEK 32	Pamfletten en manifesten: ik klaag aan!	234
WEEK 33	Spanning in verhalen	240
WEEK 34	Inperken en uitvergroten	247
WEEK 35	Metaforen: het een voor het ander	254
WEEK 36	Perspectief: wie vertelt het verhaal	262
WEEK 37	Wees dramatisch: verhoog de intensiteit van je verhaal	270
WEEK 38	Romans, het aangrijpende verhaal van het individu	277
WEEK 39	Prozagedicht: poëzie zonder afbrekingen	284
WEEK 40	Essays schrijven – het literaire zelfonderzoek	292
WEEK 41	Leer je eigen werk lezen	300
WEEK 42	Structuur en vorm gebruiken	307
WEEK 43	Metrum en ritme in gedichten	315
WEEK 44	Ruimte in verhalen	326
WEEK 45	De tweede ronde – versiefeest	334
WEEK 46	Thrillers: ultraspannende boeken	340
WEEK 47	Flarf: anti-poëzie met knip-en-plakwerk	347
WEEK 48	Reisverhalen: vertellingen uit den vreemde	354
WEEK 49	Sprookjes en andere fantasyverhalen	361
WEEK 50	Liedjes: gezongen tekst is meer dan poëzie	369
WEEK 51	Brieven: makkelijk te schrijven, overal inzetbaar	377
WEEK 52	De puntjes op de i	384

Gebruikte bronnen 392

Inleiding

SCHRIJVEN VOOR ALLEDAG

In dit boek staan 365 oefeningen, voor elke dag van het jaar een. Deze oefeningen worden begeleid door schrijftips, ideeën en inzichten. Aan de inhoudsopgave is te zien dat alle literaire genres en technieken aan bod komen: van gedichten tot essays, van verhalen tot columns. Wie op zoek is naar zijn eigen genre, of een bepaalde techniek, kan dus via de inhoudsopgave zijn eigen weg vinden in het materiaal. Poëziefhebbers kunnen op deze manier niet alleen in hoofdstuk 3, 7, 15, 19, 23, 31, 39, 43 en 47 hun ideeën en technieken oefenen, maar ook in de wat algemenere ‘technische’ hoofdstukken als 2 (‘Schrijven is kijken: observeren is te leren’), 9 (‘Woorden als inspiratiebron’), maar ook 17 (‘Schrijven in beeld’) en 25 (‘Zintuiglijk schrijven: breng leven in je scènes’). Op dezelfde manier kunnen verhalen- en romanschrijvers, columnisten en essayisten, vertellers en kinderboekenschrijvers, stripschrijvers en toneelmakers hun eigen weg door het materiaal zoeken. Een heel jaar schrijven kan zo op eigen wijze ingevuld worden.

Tien jaar lang was ik hoofdredacteur van *Schrijven Magazine* en telkens weer werd me door buitenstaanders de onmogelijke vraag gesteld of je schrijven kunt leren. ‘Natuurlijk,’ antwoordde ik soms ironisch. ‘Daar zijn de lessen in groep 3 toch voor?’

Het wonderlijke aan die verbeterde vraag over of je schrijven kunt leren, is dat hij zo hardnekkig is. Geen enkele schrijfdocent heeft ooit beweerd dat het schrijven van gedichten, verhalen, romans, nouvelles, essays, biografieën, kinderboeken, filmscenario’s

te leren is. Hoogstens kun je ambitieuze beginnende studenten een eindje op weg helpen. Door ze op voorbeelden te wijzen. Door ze bepaalde technieken voor te houden. Door ze op problemen in hun teksten te wijzen, al dan niet samen met de andere studenten. Door ze te stimuleren, te activeren en hun talent te eren.

In dit boek heb ik veel van die inzichten, ideeën en technieken verzameld, in de vorm van schrijfoefeningen. Een deel ervan begon zijn leven in *Schrijven Magazine* of op *Schrijven Online* en werd vervolgens aangevuld en opgelapt met nieuwe inzichten, voorbeelden en technieken. Een ander deel haalde ik uit de ruim twee meter boekenplank die ik in de loop der jaren heb verzameld over het onderwerp creatief schrijven. Maar het grootste deel van deze oefeningen komt uit de praktijk. Als schrijfdocent heb ik jarenlang oefeningen bedacht, opgeschreven en uitgewerkt. Bovendien schrijf ik vaak oefeningen op als ik een roman, gedicht, essay of levensverhaal lees. Zo is de stapel oefeningen in de loop der jaren gegroeid. Zozeer dat het me goed leek om – ter afscheid van mijn bestaan als creatief schrijfdocent – ze te bundelen en te vervolmaken, voor zover dat kon.

Sommige cursisten, studenten en docenten zullen delen van oefeningen herkennen. Schrijfoefeningen zijn een soort gezonken cultuurgoed: het is lang niet altijd duidelijk wie welke oefening heeft bedacht. Arie van den Berg, mijn mentor bij de Schrijversvakschool in Amsterdam, vertelde altijd over een poëzieoefening waarbij je vanuit je schoenen een gedicht schreef. Later kwam ik die oefening in vele gedaanten tegen, onder andere in een geschreven workshop van de Vlaamse dichter en schrijver Erik Vanhee. Van wie is die oefening? Van ons allemaal, vind ik. Samen staan we op elkaars schouders, en samen proberen we mensen bij hun schrijfwensen te begeleiden. Het auteurschap van schrijfoefeningen is niet of nauwelijks meer te achterhalen. En dat is misschien maar goed ook.

Prozagedichten, reisverhalen, beeldromans, stadsnovelles, foto-essays, familiebiografieën, *young adult*-boeken, filmscenario's:

als schrijver heb je een enorme waaier aan mogelijkheden. Toch hechten de meeste auteurs zich snel aan één genre. Een romanschrijver maakt nog wel eens een uitstapje naar nouvelles en korte verhalen, maar een dichter die ineens een biografie gaat schrijven, of een reisverhalenauteur die zich aan een kinderboek waagt, komt maar zelden voor.

En dat is jammer, vind ik. Want er zijn nog zoveel andere interessante genres en subgenres. Als poëzie-, essay- of romanschrijver mis je heel veel als je niet af en toe een stap maakt in andere richtingen. Van de essayistiek leer je observeren, beschouwen, ideeën ontwikkelen, argumenten hanteren. Van de poëzie krijg je de fijnzinnigheid van taal en ritme mee, en het oproepen van verrassende beelden. En heb je ooit een biografie geschreven, dan weet je wat het is om in een ander leven te wroeten, geduld te hebben en zeer, zeer nauwgezette research te plegen. Elk genre biedt je lessen en levens.

Vandaar de opzet van dit boek. Naast de oefeningen in de drie grote genres (poëzie, proza, literaire non-fictie) staan er ook oefeningen met algemene technieken, en typische genretechnieken in. Op deze manier kunnen we van dichters leren hoe beeldspraak werkt, van essayisten hoe je goed onderzoek doet, en van romanschrijvers hoe je personages oproept. Elk genre kan ons iets leren.

Maak van elke dag een schrijfdag

De opzet van dit boek is tamelijk duidelijk. Voor elke dag van het jaar is er een oefening. Elke week staat in het teken van een genre of een techniek, met op elke laatste dag van de week een oefening voor jeugdige schrijvers.

Het idee achter dit boek is dat schrijven iets is wat je eigenlijk elke dag zou moeten doen. ‘Schrijver ben je niet die paar uur dat je achter je schrijfmachine zit,’ zei Truman Capote ooit. ‘Schrijver ben je ook als je ’s ochtends wakker wordt, ’s middags in de taxi zit en ’s avonds in de bar rondhangt. Het houdt nooit op.’

Het houdt ook nooit op, weten bekende schrijvers maar al te

goed. Die rare conversatie bij de kassa van de Albert Heijn? Othouden! Die inval als je naar je werk fietst. Stoppen, noteren!

Schrijven is niet te leren. Schrijven kun je al. Nu nog het geduld en de aandacht om die verborgen werelden, gedachten en woorden naar boven te halen.

Amsterdam, augustus 2011

Louis Stiller

ps In de rest van dit boek gebruik ik 'hij' als ik het over de schrijver of het personage heb, omdat dit nu eenmaal mannelijke/onzijdige woorden zijn. Uiteraard kan voor elke 'hij' ook een 'zij' gelezen worden.

WEEK 1

Begin hier (of hier)

Hoe begin je met schrijven? Door gewoon te beginnen. En vol te houden. Verder schrijven en finslijpen. Maar het belangrijkste is: goed beginnen. Greep krijgen op de vorm.

DAG 1

Schrijven is zelf doen

Om een weide te maken heb je nodig een klaver en één bij,
Eén klaver, en een bij,
En dromerij.
Dromerij alleen kan ook,
Bij weinig bij.

Bovenstaande regels schreef de Amerikaanse dichteres Emily Dickinson in 'To make a prairie' (1855). Voor schrijven geldt zo'n beetje hetzelfde devies: een beetje dromerij is voldoende.

'Het fijne van schrijven is dat je er bijna niks voor nodig hebt,' zei dichteres Esther Jansma ooit. Een pen of potlood, een stuk papier en wat verbeelding: meer heb je niet nodig. Zelfs pen en papier kun je weglaten, als je een beetje kunt onthouden.

Zo makkelijk is schrijven. Op vrijwel alle andere kunst- en vakgebieden heb je machines en materialen nodig (tegenwoordig moet er vaak een computer aan te pas komen), maar dat is allemaal niet nodig bij het schrijven van gedichten, verhalen, toneelstukken, essays, filmscripts, romans en stripsscenario's. Natuurlijk, met een notebook gaat het een stuk makkelijker, dat schrijven,

maar het hóéft niet. Dromerij alleen kan ook, als je geen notebook hebt.

Schrijvers zijn dan ook een soort dinosauriërs. Personages, zinnen, dialogen, metaforen, scènes kun je immers niet automatiseren. We moeten het allemaal zelf doen. Het gedoe met pen en verbeelding, synopsis en scènes, schrijven en schrappen is en blijft nu eenmaal van alle tijden.

Is dat erg? Welnee, dat is juist fijn. Omdat we alles zelf moeten doen, blijft elke zin, elke verhaallijn en elke monoloog uniek. Van elk stukje tekst is ons eigen handwerk altijd af te lezen. ‘Schrijven is simpel,’ schreef de Amerikaanse toneelschrijver Gene Fowler ooit. ‘Het enige wat je hoeft te doen is naar een blanco vel papier staren totdat er druppels bloed op je voorhoofd verschijnen.’

OEFENING Richt een schrijfplek in: een plek waar je niet gestoord kunt worden. Als je geen eigen schrijfkamer hebt, maak dan afspraken met gezins- en huisgenoten. Vertel ze wanneer je waar wilt schrijven en dat je op geen enkele manier gestoord mag worden. Heb je wél een eigen plek, maak dan nogmaals duidelijk aan iedereen dat men je ab-so-luut niet mag storen – behalve voor noodgevallen. Maak ook duidelijk wát die noodgevallen zijn.

Richt vervolgens je schrijfplek zo in, dat je niet wordt afgeleid tijdens het schrijven. Zorg dat andere projecten uit het zicht zijn, leg je werkmappen in een kast, berg de administratie op, haal de vakantiefoto’s weg. Zorg dat je alles aan boord hebt om te kunnen schrijven. Notitieboekjes, prikbord, pennen, thermoskannen koffie en thee.

DAG 2

Schrijven is geconcentreerd nietsdoen

Als je een eigen plek hebt ingericht is het eenvoudig: zitten en wachten tot de ideeën boven komen. Is het zo makkelijk? Ja en nee. Schrijvers als de Amerikaanse Thomas McGuane doen niet veel

anders. ‘Ik ga elke dag op dezelfde tijd naar mijn schrijfplek,’ zei McGuane in een interview. ‘Daar blijf ik tot een uur of vier ’s middags. Ik leg mezelf niet op om meteen te schrijven. Het enige wat ik met mezelf afspreek is dat ik niets anders mag doen.’

Schrijven is jezelf afzonderen. De wereld even buitensluiten om de binnenwereld te openen. ‘Wat een schrijver goed kan, is vluchten,’ vertelde Arthur Japin in *Schrijven Magazine*. ‘Zijn werk vereist soms een eigenaardige geestestoestand. Die heeft niets met concentratie te maken, eerder met de afwezigheid daarvan. Niet proberen iets helder te zien, maar juist nergens op focussen om in de waas die dan ontstaat bij toeval een patroon te ontdekken.’

OEFENING Probeer de methode van McGuane uit. Ga op je schrijfplek zitten en neem jezelf voor om het komende uur niets anders te doen dan te schrijven. Je hoeft niets te schrijven, niets is verplicht, je mag alleen niets anders doen. Houd pen en papier in de aanslag en noteer als je iets te binnen schiet wat lijkt op het begin van een verhaal, een gedicht, een toneelstuk of een column. Dat kan van alles zijn: een personage, een beeld, een gedachte, een herinnering, een vreemd woord, een zin die ineens opdoemt, een gevoel dat in je opwelt. Alles is welkom. Alles kan immers ook weer met een handbeweging in de prullenbak belanden.

DAG 3

Schrijven is doorzetten

Kan iedereen schrijven? Heb je er een diploma voor nodig van een Schrijversvakschool of een soortgelijke schrijfopleiding? En moet je er een speciale achtergrond of geestesgesteldheid voor hebben? Ja en nee, ook nu weer. Ja, iedereen kan schrijven want iedereen heeft rond zijn achtste levensjaar het alfabet geleerd, en letters, woorden en zinnen leren schrijven. Iedereen weet hoe een woordenboek werkt en hoe je iets kunt opzoeken op internet. Bovendien hebben we fantasie: we kunnen beelden, ideeën en per-

sonages bedenken en de meesten van ons beschikken over enig doorzettingsvermogen.

Is dat voldoende? Schrijver Jan Brokken denkt van niet. ‘Ik denk dat je iedereen autorijden kunt leren. Met schrijven is het anders, daar moet je aanleg voor hebben, talent,’ zei hij in *Schrijven Magazine*. ‘En god, er komt nog zoveel meer bij kijken: verbeeldingskracht, helderheid van geest, persoonlijkheid, geldingsdrang, een bijzondere visie op het leven en de wereld, doorzettingsvermogen. Zelfs wanneer je dat allemaal hebt, moet je nog iets te vertellen hebben, een verhaal dat duizenden mensen willen lezen. Maar zo uniek is het schrijven nou ook weer niet: er zijn mensen die al deze factoren in zich verenigen.’

OEFENING Hoeveel heb je tot nu toe al geschreven? Wat waren de reacties op je teksten? Schrijf op wat anderen goed vonden aan je werk. Wat vond je zelf het prettigst om te schrijven? Wat waren de momenten dat het echt goed ging? Waarom was dit? Geef toe: schrijven is zwaar en lastig – in ieder geval op sommige momenten. Hoe kun je die momenten overwinnen? Denk terug aan momenten waarop je door wilskracht, ontspanning of koppigheid toch iets voor elkaar wist te krijgen. Hoe kun je die methode op het schrijven toepassen?

Schrijf vijf schrijfregels op die voor jou gelden. Hang ze boven je bureau.

DAG 4

Schrijven is ideeën genereren

Iedere schrijver heeft zijn eigen motivatie en ambitie. De een wil zijn fantasie wel eens testen, een ander wil wereldberoemd worden. Een derde wil de verhalen uit zijn familie niet verloren laten gaan.

‘De aanleidingen om te beginnen met schrijven kunnen verschillen maar kennelijk bestaat er een diepe behoefte om verhalen

door te geven,' schrijft Marijke Hilhorst in *Hoe schrijf je een familiegeschiedenis?* 'Er wordt wel eens gezegd dat we pas echt sterven als we niet meer worden herinnerd. Als het leven is opgetekend zal het langer duren voor niemand meer aan ons denkt.'

Om te schrijven heb je ideeën nodig. Hoe kom je daaraan? Vraag het een schrijver en hij zal diep zuchten. Waar komt de lucht vandaan? Hoe lang is een Chinees? Ideeën zijn er, die hangen in de lucht, in je hoofd, ineens zie je ze voor je. Maar wat als je die ideeën niet meteen hebt? Geen nood. Schrijven is een ontdekkingsreis: je struint rond in je hoofd zonder kaart of routeplanner. Vind uit in welk gebied je bent, en hoe je erin rond kunt lopen. Herinneringen, woorden, persoonlijke verhalen en anekdotes, associaties en gedachtenkronkels, mensen die je hebt ontmoet, boeken die je ooit hebt gelezen, films die je ooit hebt gezien: alles vormt de humus van je verhalen, gedichten, essays of toneelstukken. Vergeet daarbij vooral ook de logica niet: schrijven is denken, peinzend, proberen de logische verbanden te doorgronden van de ideeën die je onderzoekt of de vragen die je stelt.

OEFENING Zet midden op een vel papier een woord, idee, personage, beeld of vraag waarmee je al een tijdlang rondloopt. Teken daaromheen een cirkel, daar weer een cirkel omheen, en daaromheen nog een: nu heb je een soort dartboard met drie cirkels. Zet in de eerste cirkel rond je kernwoord (idee, beeld, vraag) allerlei woorden, uitdrukkingen, herinneringen en beelden die daarmee te maken hebben. Stond in het midden bijvoorbeeld het woord 'thuis' dan kun je dat omringen met 'steen', 'dak', 'tuin', het huis van opa en oma toen ze nog niet verhuisd waren, maar ook met die stadsmuur in het Marokkaanse Essaouira, waar de huizen ingebouwd waren en door de zeewind uitgesleten.

We gaan nu naar de derde cirkel. Laat het proces doorgaan en associeer verder met de woorden, beelden, vragen en ideeën die je in de tweede cirkel hebt gezet. Als thuis leidt naar stenen, kunnen stenen naar steengroeven leiden, en voor je het weet ben je bij de

witbestoven marmergroeves in Italië. Hetzelfde met opa en oma: die leiden misschien naar het vijftigjarig huwelijksfeest. En dat feest leidt je naar een nichtje dat je lang niet hebt gezien.

Houd na een halfuur op met schrijven en bestudeer je papier. Zie je patronen? Zie je poëzie-, essay-, toneel- of verhaalideeën? Waar zou je het liefst over willen schrijven? Waar begint het te prikkelen? Is er een thema te ontdekken? Wat zou je daarmee willen doen: een gedicht schrijven, een verhaal maken, een essay construeren?

DAG 5

Schrijven is kleien

Een idee krijgen is nog maar het begin. Nu moet je schrijfidee handen en voeten krijgen. Je moet erin duiken. Hoe? Door aantekeningen te maken, door onderzoek te doen, door alvast wat zinnen en scènes te schrijven. Als je maar niet denkt dat die zinnen meteen goed zijn. Alles is nu nog basismateriaal.

‘Goed beginnen is greep krijgen op de vorm,’ stelt Pim Wiersinga in het boek *Schrijven: het begin*. ‘Alles wat daarheen leidt, is bruikbaar. Natuurlijk gaan er dingen mis. Het schort onervaren schrijvers nogal eens aan sensitiviteit. Dan zetten ze iets op papier, en dan staat het er. Door ernaar te kijken blijft het daar verpletterend staan; het verandert niet, het verdwijnt niet, het wordt niet beter, alleen maar beschamender: de stroom stokt.’

Hoe komt dat, zo vraagt Wiersinga zich af. ‘Omdat mensen niet lezen wat ze schrijven; ze voelen niet aan wat het effect – of het gemiste effect – is van het geschrevene. Daardoor blijven ze emotioneel gesproken buiten hun verhaal staan. En als je erbuiten staat, sterft het onder je handen. Of je krijgt maakwerk...’

Probeer dus je schrijfwerk niet te snel als ‘af’ te beschouwen. Zie je tekst niet als een product, maar als een proces. Beschouw het als een soort klei waar je nog van alles mee kunt kneden. Laat het niet te snel stollen.

OEFENING Neem het thema, de vraag, het verhaal, het personage of het woord dat uit je vorige oefening verscheen. Ga hier nu een kwartier lang over schrijven. Leg de pen niet weg, laat hem voortdurend op het papier, zelfs als je even rust. Let niet op grammatica en spelling. Schrijf wat er in je opkomt. Zelfs als je stopt, mag je dat opschrijven: 'Ik weet even niets meer, ik voel me leeg, want...' Het doel van deze opdracht is om je woorden en zinnen te laten vloeien, je taalvermogen aan te spreken en onderwijl je interne criticus even het zwijgen op te leggen. Er is namelijk niets zo erg als die betweter die over je schouders meekijkt en bij alles zegt: 'Zo schrijf je dat niet, dat klopt niet, dit is flauw.' Leg hem het zwijgen op: schrijf achter elkaar door.

DAG 6

Schrijven is je eigen werkelijkheid scheppen

'Wat is fictie?' vraagt Jan Brokken zich in *De wil en de weg* af. 'Ik denk dit. Dat schrijvers van hun eigen werkelijkheid een andere werkelijkheid maken: de werkelijkheid zoals zij die ervaren hebben. Om die goed onder woorden te brengen moeten ze verzinnen of vervormen.'

Wees dus bereid om een eigen werkelijkheid te maken, om de woorden en gedachten naar je eigen hand te zetten. Begin daarbij zo vroeg mogelijk: waarom niet al op je tiende of twaalfde verhalen, gedichten, strips of toneelstukken schrijven? En als je later begint is dat niet erg: sommige schrijvers begonnen pas na hun vijftigste en schreven meesterwerken.

Concentreer je in het begin vooral op een combinatie van techniek en thematiek. Voel, begrijp en onderzoek waarover je wilt schrijven, en leer hoe je dat het beste kunt doen. Pin jezelf ook niet vast op één doel, één genre, één publiek. Zie elk nieuw schrijfproject en elk nieuw idee als een nieuwe uitdaging. Luister daarbij goed naar kritiek en advies, maar luister vooral naar je innerlijke stem. Waai niet met alle winden mee.

Bovenal: laat jezelf niet te veel frustreren door tegenslagen. Niets gaat in één keer van een leien dakje, ook het schrijven van verhalen, columns en gedichten niet. Tegenslagen overwinnen is de belangrijkste uitdaging voor het schrijven.

Vergeet daarbij niet dat iedereen in Nederland – en de rest van de vrije wereld – mag schrijven en uitgeven. Sterker nog: dat is verankerd in de grondwet, en is een integraal onderdeel van onze cultuur en onze maatschappij.

OEFENING Leer verschillende technieken aan, zoals die in de rest van dit boek staan. Maak lijstjes, werk met beeld (foto's), leer je verbeelding aan te spreken, probeer je te laten inspireren door woorden. Een van die technieken is knippen en plakken. Neem een oud tijdschrift dat je mag verknippen en knip daar plaatjes, koppen (titels) en stukjes tekst uit die je opvallen. Leg de plaatjes, de koppen en de stukken tekst vervolgens onder elkaar. Pak nu een willekeurig plaatje, een kop en een stukje tekst en kijk wat dat oplevert. Zie je een verhaal of een gedicht verschijnen? Doe dat vijf keer en kies de leukste, pijnlijkste, bijzonderste combinatie uit. Wat komt er bij je op? Schrijf achter elkaar een halfuur lang. Leg het resultaat weg, en lees het morgen over. Pas dan mag je schrappen, strepen en verbeteren.

DAG 7

Juniorschrijver

Houd een schrijfdagboek bij, gedurende een week, een maand of een jaar. Schrijf op de linkerpagina's je dagboek, en op de rechterpagina's de ideeën die je opdoet. Noteer zo veel mogelijk invallen, leuke zinnen en woorden die je hoorde, mensen en dieren die je zag, grappen en grollen. Beschouw dit als je archief: je kunt er altijd iets in terugvinden als je verlegen zit om een verhaal.

WEEK 2

Schrijven is kijken: observeren is te leren

Schrijvers kunnen vaak opvallend goed observeren. Goed schrijven begint dan ook met goed kijken. Niet alleen details zien, maar ook de ware betekenis van dingen doorgronden. Leer kijken als een schrijver.

DAG 1

De schelp in het museum

Als essayist Piet Meeuse in het Teylers Museum in Haarlem een ‘ragfijne dwarsdoorsnede van de *Nautilus pompilius* L. in een vitrine’ tegenkomt, bekijkt hij de schelp minutenlang zeer geconcentreerd. ‘Het inwendige van deze schelp is een spiraal die opgedeeld is in steeds kleinere compartimentjes en zelfs voor een mier zou het een hele toer zijn door de buisjes te klimmen die de enige verbinding ertussen vormen. Het waren vooral die volmaakt meekrommende tussenschotjes die mij verrasten. Tot mijn verbazing was elk tussenschotje doorstoken door een buisje en al die buisjes lagen weer nauwkeurig in elkaars verlengde.’

Schrijven is kijken. Goed kijken. En vervolgens zo schrijven dat je lezerspubliek het voor ogen kan zien.

OEFENING Ga naar een museum en loop in snel tempo langs de zalen, tot je oog ergens blijft hangen. (Is er geen museum in de buurt, dan kun je ook een galerie bezoeken of een kunst- of fotoboek gebruiken.) Bekijk het schilderij of de foto nauwkeurig.

Waarom viel dit beeld je op? Wat raakt je? Schrijf een kort stuk waarin je vooral je gevoel probeert te beschrijven.

DAG 2

Tevoorschijn toveren

Schrijven is kijken, zo leert Meeuse ons. Goed kijken. Nauwgezet observeren. En daar verslag van doen. Niet schrijven dat het een leuke, grote of mooie schelp is, want dat is allemaal relatief: wat voor de een leuk, groot of mooi is, is dat voor een ander niet. Nee, goed observerend schrijven is in een paar woorden neerzetten hoe het ding eruitziet ('een spiraal die opgedeeld is in steeds kleinere compartimentjes'), en opvallende details tevoorschijn toveren ('volmaakt meekrommende tussenschotjes').

Op deze manier hoef je als toeschouwer geen foto van de *Nautilus pompilius L.* te zien om toch een beeld voor ogen te krijgen. Dat is goed schrijven.

OEFFENING We gaan terug naar het schilderij (of de foto) uit oefening 1. Probeer je gevoel te analyseren. Waarom kwamen deze emoties bij je op? Waar moest je aan denken toen je dit beeld zag? Welk verhaal kwam bij je op? Probeer het beeld (het schilderij, de foto) te onderzoeken. Hoe zou je het kunnen beschrijven aan een publiek dat zelf geen plaatje voor ogen heeft?

DAG 3

Het nieuwe licht

Onderzoek doen is een van de belangrijkste technieken voor schrijvers. Daarvoor gaan schrijvers over de hele wereld op pad, spreken ze met betrokkenen, kijken ze ter plekke rond, en gebruiken hun zintuigen. Ze luisteren, ruiken, proeven, voelen en zien.

Dat je niet altijd alleen maar naar Guadeloupe of Bogor Indonesië hoeft af te reizen voor een interessant onderwerp, laat Meeuse

zien in zijn essay over de *Nautilus pompilius* L. Een gewone schelp, in een doordeweekse tentoonstelling in Haarlem kan je ook aanzetten tot een prachtig verhaal. Literatuur, zo leert Meeuse, kan ook over het onbekende in je eigen buurt gaan. Als je het bekende maar in een nieuw licht zet. Zoals de filosoof en essayist Michel de Montaigne beweerde: ga niet uit van wat je al weet, maar probeer te kijken zoals je nog nooit eerder keek.

OEFENING Loop door je huis en zoek naar een schilderij of een foto die je al heel lang kent, maar die je ook een beetje bent vergeten, omdat hij hier al zo lang hangt of staat.

Probeer er met nieuwe ogen naar te kijken. Observeer in detail. Wat zie je? Wat valt je nu ineens op? Wat zag je nog nooit eerder op deze manier?

DAG 4

Het goedgekozen detail

Maak observaties niet te algemeen, want dan verliezen ze aan kracht. Een goed gekozen detail, en je roept iets tevoorschijn. Een ander probleem bij beschrijvingen is dat de lezer al snel de weg kwijt kan raken. Niemand zit te wachten op ellenlange beschrijvingen van wegen, dorpen, meren en vulkanen, behalve bij geniale schrijvers als Thomas Mann, Cormac McCarthy of João Guimarães Rosa. Je zult dus heel scherp moeten neerzetten wat je zo aan een situatie of een beeld opvalt.

Zo ziet Meeuse in de schelp een steeds ingenieuzer mechaniek. ‘Tot mijn verbazing was elk tussenschotje doorstoken door een buisje en al die buisjes lagen weer nauwkeurig in elkaars verlengde. Dat was, zo leerde ik uit de toelichting, de zogenaamde *sifotuit*.’

Wat je aan deze beschrijving ziet is dat Meeuse ons stapje voor stapje meeneemt in de schelp. De algemene blik wordt steeds specifiek. En bovendien gaat hij steeds verder naar binnen, de schelp in. Daarmee leidt hij de lezer het beeld in, van buiten naar binnen.

OEFENING Beschrijf het schilderij uit de vorige oefening (het mag ook een foto of een beeld zijn) zodat wij lezers hem zonder foto voor ons geestesoog zien.

Bedenk van tevoren hóé je gaat beschrijven. Je kunt immers niet alles in één keer vertellen. Beschrijf je eerst de achter- en dan de voorgrond, of andersom? Concentreer je je meteen op het belangrijkste detail? Ga je van links naar rechts? Van boven naar beneden? Van buiten naar binnen? Bedenk een strategie.

Overdonder de lezer niet met een stortvloed aan details en woorden. Soms is één goedgeschreven zin voldoende om een heel schilderij te beschrijven. Maak een opzet voor deze strategie: hoe ga je beschrijven, wat eerst, wat dan, wat het laatst?

DAG 5

Net als in de film

Probeer bij het beschrijven zo veel mogelijk in scènes te denken. Neem je lezer mee alsof hij er zelf bij is. Schrijf alsof je een regisseur bent die de camerabeelden zó kan monteren dat je als kijker het gevoel hebt dat je midden in de scène plaatsneemt.

Lees bijvoorbeeld de beschrijving die Ryszard Kapuściński aan het begin van zijn verhaal 'Het offensief' (over de oorlog in Congo in 1968) geeft. 'Het leger vertrok met het donker worden. We hoorden het geronk van motoren, daarna reden er acht grote camions over het plein. De soldaten leunden tegen de rand van de bak, helm op, geweer over de schouder. (...) Het waren er misschien driehonderd. De wagens draaiden de weg op, we hoorden de motoren nog nadreunen en toen stierf het geluid weg in de stilte, in de jungle en het donker van de snel vallende nacht.'

Dit hele stuk zie je als lezer niet alleen voor je, je hoort het ook: de vertrekkende vrachtwagens, de positie van de soldaten in de laadbak, het geronk van de wagens en dan de stilte.

OEFENING Terug naar je schilderij (beeld/foto) uit de vorige oefeningen. Bedenk voordat je gaat schrijven ook hoe je het geheel gaat opschrijven. Gebruik je een van je andere zintuigen (gehoor, reuk, smaak, tastzin) om het schilderij of de foto op te roepen, of schilder je alles met je ogen? En in welke stijl ga je dit schrijven? Uitbundig, somber, zakelijk of ironisch? Beschrijf nu je schilderij in maximaal vijfhonderd woorden voor mensen die het niet kennen.

DAG 6

Verborgene schoonheid

Dan komt de grote vraag: wat wil je eigenlijk met deze beschrijving? Beschrijven om het beschrijven is niet interessant, dat kost alleen maar papier. Meeuse stelt in zijn stuk deze vraag letterlijk aan de schelp: ‘Waartoe dient dit allemaal?’ Hij geeft daar een simpel technisch antwoord op – stuwning en drijfvermogen, maar is daar niet tevreden mee. Hij wil een beter, dieper antwoord.

‘Dat al dit moois normaal gesproken verborgen blijft – door niemand gezien, en ook niet bedoeld om gezien te worden – dat is, als je het eenmaal gezien hebt, eigenlijk onvoorstelbaar. Je kunt je van zoiets oogstrelends als parelmoer toch nauwelijks voorstellen dat het niet voor het oog gemaakt zou zijn?’

Zo’n prachtige schelp, zo’n schitterend ontwerp: wat moet je met deze verborgene schoonheid, zo vraagt Meeuse zich af. ‘Schoonheid bestaat pas als ze wordt waargenomen en dus alleen maar als een effect in de waarnemer. Het is een betovering waarvan de zin alleen in onszelf te vinden is. Het even verbluffende als raadselachtige antwoord op een onbekende vraag. Een spiraalvormig labyrint.’

OEFENING Wat is de diepe boodschap achter jouw beeld? Wat vertelt jouw schilderij of foto je? Probeer dat te beschrijven en voeg dat toe aan de beschrijving die je in de vorige oefening maakte.

Lees vervolgens kritisch terug wat je hebt geschreven. Komt je

bedoeling over? Wat wilde je eigenlijk met deze beschrijving overbrengen? Wat is de kern van je beschrijving? Als je dat weet: wat kan dan weg, en wat moet sterker worden neergezet?

Herschrijf het geheel, maak er één geheel van, met een kop en een staart, en schaaft net zo lang tot je er tevreden over bent.

DAG 7

Juniorschrijver

Dit is een oefening voor een hele klas, of een groep kinderen.

1. Neem allemaal pen en papier. Kijk om je heen. Noteer vijf voorwerpen die je ziet – het liefst vreemde, bijzondere, kleine of bijna-verborgen.
2. Iemand vraagt de kring rond: wat voor voorwerp heb je? Als iemand anders dit voorwerp ook op zijn lijst heeft staan, moeten ze deze allebei doorstrepen.
3. Als iemand wél een voorwerp op zijn lijst heeft staan die niemand heeft, krijgt die persoon een punt.
4. Schrijf nu een kort verhaaltje over de voorwerpen die niemand anders zag.